

Ну і що, що десь над Стиром є висота 193?.. Ну і що, там героїською смертю гинули люди?..

Безліч разів можна по-міщанськи повторити це «ну і що». Але навчившись уловлювати незримий зв'язок між подіями, хіба міг не відчувати особисту залежність від тієї відомої хіба що військовикам безіменної висоти? Посприяв цьому й болісний спогад матері, що шпичаком уп'явся в серце під час наших довірливих розмов.

А сталося так, що сльотавим січнем 1944 року у нашу хату ввалилася група бійців. Вони були зморені і голодні. А тут ще й командир грізно покрикував на

солдатиків з неслов'янськими лицями. На тихе жіноче зауваження роздратовано махнув рукою: «Не шкодуй їх, хазяйко! Вони не варті жалю!»

Молодій моїй мамі від тих слів схотілося заплакати. А хлоп'ята-воїни несміло попросили: «Нам би, хазяєчко, щось перекусити!»

Поки варилася картопля в мундирах, хлопці, хто де стояв, лягли відпочити. А коли мати кинулася просити їх до вечері, всі до одного спали мертвим сном. Стояла мати над ними, і їй вдруге за вечір схотілося плакати.

Вранці солдатики поснідали, й один розповів про темну грозову хмару, що в аповзала з заходу і яку бачив у сні.

Пролунала команда «Шикуйсь!» – і солдатики з неслов'янськими лицями рушили з села. Мати дивилася їм услід, благала Бога, щоб беріг їх у боях, і їй, вольовій рішучій жінці, знову невтішно, по-бабськи схотілося плакати.

Пройшло кілька днів – і в село, як відгул далекої блискавиці, докотилася звістка: десь за рікою Стиром стався кривавий бій.

Не буду стверджувати, що то висота 193 відгукнулася в людських душах. Але добре знаю: смертельний бій на захід від Маюнич у січні 44-го був, й у ньому брали участь хлоп'ята з неслов'янськими лицами – бійці 8-ої Далекосхідної кавалерійської дивізії...

Чи ГОРІли танки під Маюничами? □

Висота 193

□

Незрозумілі пішли якісь зими. Напівосінню їх вдачу зазвичай пояснюють парниковим ефектом. Але незвичною була й зима 1944 року. У січні – плюсова температура. Від частих дощів поліські шляхи стали в'язким

непролазним місивом, і, за спогадами ветеранів 13-ої армії, машини не могли рухатися. В усіх з'єднаннях взялися створювати транспортні роти і взводи, а солдатські валянки поступилися шкіряному взуттю. У таких-от умовах розгорталася Ровенсько-Луцька наступальна операція.

Вранці 27 січня війська рушили в наступ на Рівне і Ковель

, однак за

Горин

ню

наштовхнулися на сильний

ворожий

опір

. На рівненському напрямку наступ захлинувся. А от на Поліссі 1-й і 6-й гвардійські корпуси 8-ої Далекосхідної кавалерійської дивізії діяли успішніше: сягнувши цього ж дня річки Стир, кіннотники між Балаховчами і Маюничами переправилися до волинських

Козлиничів.

«Спочатку в бій вступили третій і четвертий ескадрони полка (115-го кавалерійського полку - Автор), – пише про бій на висоті 193, що у трикутнику Старий Чорторійськ - Маюничі - Козлиничі, ветеран Великої Вітчизняної війни, підполковник у відставці

І
ван К
оритков

·
—
Немці не очікували такого швидкого натиску, але оказали упорне спротивлення, маючи перевагу в живій силі і техніці. Кавалеристи не раз переходили в наступлення, але висота ніяк не підкорялась

...»

·
За словами ветерана, три доби тривали запеклі бої. А на світанку, після інтенсивного артилерійського обстрілу, з'явилися танки з чорними хрестами на баштах. Стало зрозуміло: гітлерівці підтягнули резерви. І тоді солдати старшого лейтенанта Сергія Столбушкіна виявили вражаючий героїзм, а кулеметники Віктор Єршов і Нематжан Хакімов здійснили вражаючий подвиг – ціною власного життя зупинили гітлерівську танкову навалу.

Смертю смерть подолавши

За твердженням Івана Кориткова, три дні пройшли у взаємних контратаках. І ці дані співзвучні з написом на пам'ятнику, спорудженому на місці бою. Згідно з написом, один із похованих тут бійців, рядовий Олександр Воронов, загинув 21 січня, вірогідно, під час розвідки, а єфрейтор Сергій Скачков – 26 січня, вже у битві за висоту.

А ось як мовить про це документ – нагородний лист, підписаний 14 грудня 1963 року волинським обласним військкомом полковником Поляковим. У ньому вказано, що два ескадрони 115

кавалерійського полку на висоті 193 протистояли дивізії СС. 50 червоноармійців з двома гарматами-сорокап'ятками і чотирма протитанковими рушницями мужньо стримували натиск танків і живої сили ворога. Особливо кривавою стала остання, п'ята контратака, в якій 16 танків і майже батальйон піхоти наступали на 20 ще живих оборонців плацдарму. Під час кожної атаки кулеметники Єршов і Хакімов відсікали ворожу піхоту від танків, а бронебійники завдавали втрат танкістам. Тож у п'ятій атаці два «тигри» і 14 середніх танків вдарили по кулеметниках. На цей час у бронебійників скінчилися боеприпаси. Кулеметом танк не зупиниш. І тоді Віктор Єршов і Нематжан Хакімов, обв'язавшись гранатами, один за одним кинулися під «тигри». Ворог, зазначається в листі, відступив. Плацдарм вдалося утримати, й головні сили 8-ої кавалерійської дивізії

успішно форсували Стер.

З листа видно: на висоті 193 загинуло більше 30 червонозоряних бійців, включаючи й командира Сергія Столбушкіна. Уже після війни, завдяки юним слідопитам, деяких із них вдалося встановити по імені. Крім старлея Сергія Столбушкіна, старшого сержанта Немаджана Хакімова та рядового Віктора Єршова, плацдарм захищали ефрейтор Іван Ваструшкін, рядові Василь Бровко, Дмитро Капухін, Микола Коновалов, Василь Лапін і Григорій Мельников. На пам'ятнику – імена й інших бійців і партизанки Валентини Павлиної (їх тут поховали згодом). А 15 воїнів так і залишилися невідомими.

Очевидці розповідали: на бойовищі підбирали не людей, а криваве людське місиво. І це значить: оборонці плацдарму упродовж жорстокого бою зазнали інтенсивного мінометного або гарматного обстрілу, а можливо – того й іншого. Осмислюючи це нерівне жертвне протистояння і звертаючись до поліської надستيرської землі, невідомий автор писав: «Ти в тривозі вся, земле, в гарячці, в шалу суєти. Ти виплескуєш воду з річок і джерел, щоб садами цвісти. Тільки кров нашу й піт ти назад уже не віддаєш. Що з тобою, скажи? Чом солоне так жадібно п'єш?..»

Кульгава шкапа переписувачів історії

Прикро, але не всім подобається героїчне минуле нашої колишньої великої Батьківщини. Любителі покопирсатись у солдатських кістках оббріхують Зою Космодем'янську, Олександра Матросова, Миколу Гастелло, героїв-панфіловців і молодогвардійців. А тому й трагічні постаті Єршова і Хакімова не могли їх не зачепити. Обом Героям і їхнім полеглим побратимам дісталось з лихвою, хоча загибель у бою, коли основні армійські сили пішли не на Ковель, як планувалось, а звернули на Цумань, – вже неабиякий подвиг, навіть якщо танків і штурмової артилерії у тім бою не було. Але залишмо на деякий час це питання відкритим і послухаймо, чим оперують ниспровергателі Героїв.

За словами одного з них, Леоніда Бабича, «ніхто під танки не кидався і ніякого плацдарму не утримував». Більше того,

«за всю війну мешканці Старого Чорторийська ні одного танка, ні німецького, ні радянського.., в очі не бачили». Водночас визнається: «бій був», і Хакімов та Єршов «загинули в ньому, як і кілька десятків їхніх побратимів, смертю хоробрих, щедро поливши кров'ю поліську землю на висоті 192» (зверніть увагу: не 193, а 192; дивний недогляд дослідника!).

Автор стверджує: 6-й кавкорпус не збирався форсувати Стир, і тільки передовому його загону, що вийшов на висоту, наказали «триматися до останнього», щоб створити враження удару в напрямку Ковеля через Стир. Не переходячи Стир, основні сили кавалерійського корпусу звернули вліво і рушили на Колки – Ківерці - Луцьк та на Цумань. Цим вони посприяли звільненню Рівного. Оборонці ж висоти, яких було чоловік 55, про це не знали. Та й протистояла їм не бронетехніка, а... охоронний батальйон СС із групи полковника Бюссінга (тилова частина, яка несла гарнізонну службу і боролася з партизанами). Отже, про які танки можна говорити? Навіть артилерії, крім ротних і батальйонних мінометів, не було!

«Бій почався вранці і закінчився близько полудня, – розповідає «реконструктор» історії. – Німці довго «бухкали» з мінометів. А потім наказали мешканцям сіл Чорторийськ і Козлиничі йти і поховати побитих. «Всіх їх

там порозривало і осколками посікло». Ніхто з тих, з ким я говорив, самого бою не бачив, бо німці вигнали їх аж на другий кінець села. Чи взяли німці кого в полон, про це теж ніхто нічого сказати не міг. Зважаючи.., що батальйони були есесівські, можна допустити, що поранених вони добили, а ті, хто вцілів, якимсь перебралися на той бік Стиру... Стосовно танків люди знизували плечима: «Так вода ж тоді розлилася, возом проїхати було важко...». «У німецькому охоронному батальйоні СС було більш як півтора десятка батальйонних і ротних мінометів. І вони зробили те, що й повинні були зробити, – закидали висоту мінами, – у тому ж напівіронічному ключі продовжує автор. – Через якихось дві-три години все було закінчено. А коли саме, на початку чи в кінці цієї артпідготовки накрила міна в окопі Хакімова чи посікла осколками Єршова, це вже деталі. Головне те, що ніяких танків не було... Німці справилися і без них...»

І все ж, звідки взялися танки у численних розповідях і публікаціях? А звідти! – стверджує автор. Щоб отримати Героя, бажано було підбити танк, от їх і вигадали цілу армаду. «Історик-реконструктор» мовби забув, що йдеться про мертвих Героїв, яким геройське звання перед лицем смерті нічого не значило! У хвилину, коли два бойових ескадрони лягли кістьми, їм було не до подвигу! Ними оволоділо те незрозуміле Бабичу почуття, яке у славнозвісній горьківській «Пісні про буревісника» назване «безумством мужніх»...

Сліпа випадковість чи свідомий акт боротьби?

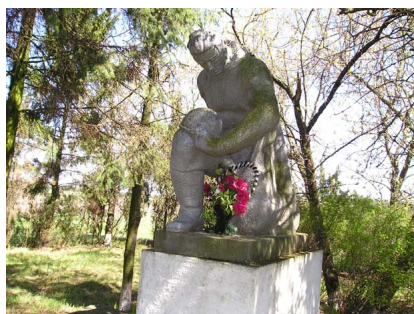
Історію вчорашнього дня не всі розглядають крізь окуляри скепсису. Правда життя – то одне, а бажання підгорнути історію під власний ідеологічний ранжир – уже зовсім інше. Тож послухаймо ще одного дослідника – вчителя історії зі Старого Чорторийська Миколу Кальковця.

– У другій половині січня 1944 року війська генерала Ватутіна продовжували наступ, – розповідає Микола Сергійович. – Біля села Козлиничі їх підрозділи мали переправитися через річку Стир і рушити до Старого Чорторийська, де знаходився танковий підрозділ німецького генерала Бахта. Тут було дуже багато танків, які після наміченого знищення села збиралися прибути на залізничну станцію Новий Чорторийськ. Погрузившись на

залізничні платформи, танки мали відправитися до Ковеля, де намічався один з головних боїв на території Волині. Та в цей час сталася ще одна подія, яка не могла не вплинути на перебіг всіх інших. За свідченнями очевидців, проходячи між Старим Чорторийськом і Новосілками, бійці УПА перерізали кабель, по якому група Бахта тримала телефонний зв'язок з командуванням у районі селища Колки. Побачивши, що зі сходу наступають, а з заходу перервано зв'язок, німці, побоюючись можливого оточення, поспіхом розстріляли чоловіче населення села (приблизно 300 осіб) і після цієї звірячої акції подалися до Нового Чорторийська. У цей же час радянські кавалеристи захопили ворожий ешелон боєприпасів та продуктів у Новій Рафалівці і рушили на Козлиничі. Дізнавшись про заповідяну шкоду, частину танків німці кинули проти кавалеристів – і 28 січня на висоті 193 спалахнув запеклий бій. Кавалеристи не мали важкої артилерії. Перевага німців була очевидною. Але наші бійці виявили мужність і героїзм, і в бік Рафалівки ворог не прорвався. Скінчився боєзапас. І коли почалася чергова атака, узбек Нематжан Хакімов та росіянин Віктор Єршов здійснили свій подвиг. У 1967 році на місці братської могили зведено монумент, який і сьогодні зустрічає шанувальників нашої непростой історії...

Бій на висоті 193, як бачимо, схожий на добре прораховану бойову акцію. Отож не для того, щоб розжитися самогоном, як міркує Л.Бабич, радянські розвідники за кілька днів до бою побували у Козлиничих (та й чи тільки

там?). Швидше всього, наші штабісти володіли не тільки оперативною обстановкою, а й суворою логікою війни. От і створили ілюзію наступу на Ковель, не дали фашистам перегрупувати війська, а заодно й танкову армаду генерала Бахта постаралися залишити без снарядів.

Правда промовляє крізь роки

Де з'являється сумнів, там зникає віра. А сумнів торкнувся навіть симпатичного мені дослідника минувшини Миколи Кальковця. Річ у тім, що... в людську пам'ять не вкарбувалися фашистські танки, підбиті на висоті 193. Хто, коли і куди їх відбуксирував? Самі німці чи вже наші військовики спрямували їх за потребою? Нинішні старожили нічого не скажуть: не з того покоління. Але газета 6-го гвардійського кавалерійського корпусу «Боевая кавалерия» вже у номері за 16 лютого 1944 року описала бій на висоті 193, і Віктора Єршова та Нематжана Хакімова тоді ж представлено до найвищого воїнського звання.

Представлено – але не відзначено! Знову множаться сумніви! Тож потрібні були живі свідки бою. І такий свідок знайшовся: уродженець Башкирії Хамзя Латипов про висоту 193 розповів своєму внукові Олександрю Арсланову.

За цією розповіддю, бій розпочався о 10-й ранку, коли перші хрестаті танки з піхотинцями на броні поповзли на висоту. Кавалеристи ще й не окопались як слід, але мушили вступити у бій і відбивали атаку за атакою. До дюжини

танків завмерло на підступах до їх позиції. Але й захисників плацдарму ставало все менше. Змовкли, відстрілявши снаряди, сорокап'ятки. Біля однієї з них – лише двоє артилеристів. У взводах – жодного живого офіцера, і командування перейняли сержанти. Коли ворог кинувся в чергову атаку, живі розуміли: моторами танків реве сама смерть. Отоді й звелися з гранатами Єршов і Хакімов, щоб своєю страшною загибеллю зупинити ворога.

Олександр Арсланов стверджує: з гранатами підвівся і телефоніст Хамзя Латипов, але його оглушило розривом снаряда. Коли отямився, неподалік побачив танк і танкістів, що вистрибували з люків. Хтось навіть видобув губну гармошку, але порадіти перемозі не встиг: боєць, що воскрес із мертвих, скопив ворогів автоматною чергою. Серед бойових побратимів поранених Хамзя не помітив. Усі незрушно лежали на бойовищі. Тож забрав планшет загиблого командира ескадрону Сергія Столбушкіна, взяв телефонний апарат і став пробиратися до свого полку...

Уцілілий учасник бою таким чином стверджує: танки були. І йому, старшому сержантові Хамзі Ахіяровичу Латипову, хочеться вірити. На фронт він пішов добровольцем. На висоту 193 потрапив 19-річним. А ратний його труд відзначений двома орденами Великої Вітчизняної війни, орденом Слави, двома медалями «За відвагу», медалями

«За бойові заслуги», «Завзяття Берліна» і «За перемогу над Німеччиною». Орден Червоного Прапора і медаль «За бойові заслуги» одержав свого часу й Віктор Єршов. І такі звитяжці хіба не здатні полягти за побратимство?

Це ж стверджував і житель села Старий Чорторийськ Улян Хітько – поліщук, який допоміг кавалеристам переправитися через Стир (про це у 1970 році написала «Андижанська правда»). Коли його розстрілювали разом з односельцями, Улян сипнув есесівцю піском в очі й кинувся до високого надстирського берега. Ззаду лунали постріли, але втікач скотився з обриву і по льоду перемахнув через річку. В одязі нарахував вісім пробоїн. А віддихавшись, побачив радянських бійців, що вибирали місце для переправи. Провів їх через Стир – і ті встигли захопити старі окопи, що лишилися з часів Першої світової війни.

– Якби не ці безстрашні хлопці, що підбили багато танків, а потім самі лягли під їхні гусениці, німці всіх би перестріляли в нашому селі і спалили б хати. Але вороги не встигли цього зробити, наші визволителі прийшли вчасно, – розповідав Улян Антонович.

Ще одне важливе свідчення належить Петрові Мурашку,

який разом із односельцями хоронив Нематжана Хакімова.

– По звуку бою ми добре розуміли, що німцям дістається від наших. Але по-справжньому оцінити мужність кавалеристів зміг тільки після бою, – згадував очевидець. – Довкіл висоти 193 я особисто нарахував дев'ять німецьких танків. Два з них, «тигри», були найближче до окопів. Вони ще диміли, коли ми віддавали землі останки героїв... З моєю допомогою в могилу було опущено 18 наших бійців. Решту хоронили без мене...

У бій Петро Мурашко пішов другим номером кулеметника: мовби замість Нематжана Хакімова. І хоч був поранений у плече і в груди, з боями дійшов до Німеччини. Після перемоги повернувся додому і показав землякам місце, де хоронив Нематжана та його побратимів.

Ті славні кавалеристи-забайкальці не менше, ніж ми, любили життя. Але вони полягли у бою, щоб жили ми. І щоб свято берегли пам'ять про полеглих.

Олексій ГОРОДНИЙ.